

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА імені О. М. БЕКЕТОВА

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до практичних занять та самостійної роботи
з навчальної дисципліни

«РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ В ТУРИНДУСТРІЇ»

*(для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти
всіх форм навчання зі спеціальностей 242 – Туризм, 073 – Менеджмент)*

Харків
ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
2024

Методичні рекомендації до практичних занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни «Ризик-менеджмент в туріндустрії» (для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти всіх форм навчання зі спеціальностей 242 – Туризм, 073 – Менеджмент) Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова ; уклад. Н. М. Богдан. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2024. – 20 с.

Укладач д-р екон. наук, проф. Н. М. Богдан

Рецензент

І. М. Писаревський, доктор економічних наук, професор кафедри туризму і готельного господарства Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова

*Рекомендовано кафедрою туризму і готельного господарства,
протокол № 1 від 29.08.2023.*

ЗМІСТ

Вступ	4
1 Програма навчальної дисципліни	
Модуль 1 ризик-менеджмент в туріндустрії.....	5
2 Структура навчальної дисципліни.....	7
3 Загальні рекомендації до організації самостійної роботи з навчальної дисципліни.....	7
4 Методичні рекомендації до семінарських занять.....	9
5 Методичні рекомендації до практичних занять.....	10
6 Методичні рекомендації до самостійної роботи студентів.....	16
7 Система поточного та підсумкового контролю знань.....	16
Список рекомендованих джерел.....	19

ВСТУП

Дисципліна «Ризик-менеджмент в туріндустрії», вивчається за програмою бакалавра студентами зі спеціальностями 242 – Туризм та 073 – Менеджмент.

Метою викладання навчальної дисципліни «Ризик-менеджмент в туріндустрії» є формування знань і навичок у сфері системного аналізу категорії економічного ризику на підґрунті використання фінансового аналізу, якісних підходів, економіко-математичних методів і моделей.

Предметом вивчення дисципліни «Ризик-менеджмент в туріндустрії» є оволодіння технологією, інструментарієм та методичними прийомами щодо управління ризиками та флотування системи ризик-менеджмент на підприємствах туріндустрії.

Кожне підприємство туристського та готельного бізнесу незалежно від його профілю, масштабів, країни та регіону діяльності не може розраховувати на тривалий успіх на ринку, досягнення бажаних результатів без копіткої праці з дослідження ризиків та ефективного управління ними.

Процес вивчення та аналізу джерел та факторів ризиків, а також їхньої оцінки, достатньо складний, що зумовлюється впливом величезної сукупності чинників та умов, які постійно змінюються і є різними за своєю природою, тривалістю та напрямом впливу. Після вивчення курсу «Ризик-менеджмент в туріндустрії» студент повинен *знати*:

- загальний взаємозв'язок факторів ризиків в туріндустрії;
- загальні та специфічні методи ризик-менеджменту та засоби мінімізації ризиків;
- порядок формування ризик-менеджменту на підприємствах туріндустрії.

Студент *повинен уміти*:

- забезпечити постійне і безупинне спостереження за внутрішнім та зовнішнім середовищем підприємств туріндустрії з метою своєчасного виявлення факторів ризиків;
- застосовувати методи та засоби управління ризиками з урахуванням принципів системності, цілеспрямованості, безперервності, комплексності, гнучкості;
- виділяти головні умови мінімізації ризиків в туріндустрії;
- розроблювати антиризикову програму підприємств туріндустрії.

Студент повинен *набути навичок*:

- систематичної роботи з різноманітними джерелами та факторами ризиків підприємств туріндустрії;
- використання відповідного й адекватного інструментарію оцінювання ризиків підприємств туріндустрії;
- формування системи ризик-менеджменту на туристських підприємствах;
- розроблення та забезпечення реалізації антиризикової програми на туристських підприємствах.

Знання, отримані під час вивчення дисципліни, сприятимуть більш якісному освоєнню фахових дисциплін, підготовці наукових статей та здійсненню досліджень в дипломних магістерських роботах.

1 ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

МОДУЛЬ 1 РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ В ТУРІНДУСТРІЇ

Змістовий модуль 1

Теоретичні засади та загальні положення ризик-менеджменту

Основи теорії ризику. Еволюція підходів до визначення ризику. Класифікація факторів ризику. Ризик як економічна категорія. Особливості функціонування підприємств за умов невизначеності. Підходи до класифікації ризиків. Класифікація ризиків за різними ознаками: рівнем виникнення; причиною виникнення; сферою виникнення; ступенем припустимості; тривалістю в часі; можливістю прогнозування; ступенем впливу; часом ухвалення рішень; ймовірністю реалізації; за кількістю факторів. Особливості ризиків у діяльності підприємств туризму.

Управління як процес та як функція. Підходи до трактування ризик-менеджменту. Еволюція ризик-менеджменту. Особливості ризик-менеджменту в українських реаліях. Загальна схема управління ризиками. Мета, принципи та методи управління ризиками. Основні засоби управління ризиками: уникнення; попередження; ухилення та зниження. Етапи та характеристика управління ризиками. Принципи вибору методів ризик-менеджменту. Порівняльна характеристика старої і нової парадигм ризик-менеджменту. Класифікація методів управління ризиками. Особливості застосування методів ризик-менеджменту в туризмі.

Змістовий модуль 2

Методологічні підходи до ідентифікації та оцінювання ризиків підприємств туризму

Передумови виникнення ризиків: випадковість; відсутність або нестача інформації; кадрове та технічне забезпечення; зіткнення інтересів. Внутрішні та зовнішні ризики підприємств туризму. Характеристики зовнішнього середовища підприємства: багаторівневність; системність; непередбаченість; мінливість; унікальність. Сутність дослідження зовнішнього середовища підприємства. Джерела кризових явищ у туризмі. Методи аналізу зовнішнього середовища підприємства. Фактори зовнішнього мікро-, макро- і мезосередовища. Характеристика методів аналізу зовнішнього середовища: SWOT-аналіз, PEST-аналіз. Етапи аналізу зовнішнього середовища.

Виявлення джерел і факторів ризику на підприємстві. Піраміда ризиків. Якісні методи виявлення ризиків: аналіз документів та експертні інтерв'ю. Методи оцінювання ризиків. Якісна та кількісна ідентифікація. Аналіз наслідків ризиків. Аналіз ймовірності ризиків. Метод експертних оцінок. Особливості оцінювання стратегічних ризиків. Матриця ідентифікації ризику «турпродукт-ринок». Основні принципи діагностики ризиків туризму, що спеціалізуються

на міжнародному туризмі. Експертний метод діагностики ризиків туристських підприємств.

Поняття про фінансовий ризик. Основні групи фінансових ризиків: ризики ліквідності та ризики неплатоспроможності. Ідентифікація факторів фінансового ризику. Зовнішні та внутрішні фінансові ризики. Особливості управління фінансовими ризиками. Критерії оцінки рівня фінансового ризику. Аналіз ліквідності балансу. Аналіз фінансової стійкості підприємства. Методи розрахунку коефіцієнтів фінансового ризику. Показники для детальної та всебічної оцінки фінансового стану підприємства. Аналітичний, розрахунковий, балансовий та інтегральний методи розрахунку фінансового ризику.

Змістовий модуль 3

Організація ризик-менеджменту на підприємствах туріндустрії

Функції служби ризик-менеджменту. Організація та структура служби ризик-менеджменту на підприємстві. Обов'язки ризик-менеджера. Нормативні документи з ризик-менеджменту. Декларація ризик-менеджменту. Стратегія і програма управління ризиками. Структура і стандарт програми управління ризиками. Аналіз ймовірностей. Складання карти ризиків. Методи одержання інформації для складання програми ризиків і карти ризиків.

Сутність стратегії управління ризиками. Стратегічний ризик-менеджмент. Мета та завдання стратегії ризик-менеджменту. Вибір стратегії ризик-менеджменту. Портфельна, ділова, функціональна та конкурентна стратегії. Стратегічні зміни. Сутність законів управління ризиками. Загальні, приватні та спеціальні закони ризик-менеджменту. Сутність політики ризик-менеджменту. Структура та види політики ризик-менеджменту: політики профілактики, політика нейтралізації та політика стимулювання. Сутність тактичного (оперативного) управління ризиками. Тактика ризик-менеджменту. Формування програми ризик-менеджменту залежно від обраної стратегії.

Зони фінансового ризику. Методи із усунення або мінімізації ризику: оптимізація структури активів і пасивів; лімітування; страхування; диверсифікація, хеджування, резервування грошових фондів). Засоби локалізації, ухилення, попередження, усунення (запобігання) та передачі ризику. Страхування як основний засіб ризик-менеджменту в туріндустрії. Принципи вибору методу мінімізації фінансових ризиків. Система раннього запобігання та реагування. Діагностика банкрутства підприємства. Оптимізація структури капіталу.

2 СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Таблиця 1 – Денна форма

Змістові модулі	Кількість годин				
	усього	лек.	практ.	лаб.	сам. роб.
МОДУЛЬ (семестр)	150	16	32	–	102
Змістовий модуль 1	40	4	10	–	26
Змістовий модуль 2	40	6	12	–	22
Змістовий модуль 3	45	6	10	–	28
РГЗ	10	–	–	–	10
Підсумковий контроль	15	–	–	–	15

Таблиця 2 – Заочна форма

Змістові модулі	Кількість годин				
	усього	лек.	практ.	лаб.	сам. роб.
МОДУЛЬ (семестр)	150	6	10	–	99
Змістовий модуль 1	35	2	3	–	30
Змістовий модуль 2	40	2	3	–	35
Змістовий модуль 3	50	2	4	–	44
РГЗ	10	–	–	–	10
Підсумковий контроль	15	–	–	–	15

3 ЗАГАЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Обов'язковим елементом успішного засвоєння навчального матеріалу дисципліни є самостійна робота студентів із вітчизняною і зарубіжною спеціальною літературою з питань менеджменту, економіки, теорії, методології та практики проведення наукових досліджень у галузі туризму й індустрії гостинності. Самостійна робота є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від нормованих навчальних занять, тобто лекційних і практичних занять (аудиторної роботи).

Основні види самостійної роботи, які повинні використовувати студенти:

1. Вивчення лекційного матеріалу.
2. Вивчення додаткової літератури.
3. Робота із законодавчими, нормативними й інструктивними матеріалами.
4. Підготовка до практичних занять.
5. Робота над індивідуальним завданням.
6. Самоперевірка студентом власних знань за запитаннями для самодіагностики.
7. Укладання глосарію.
8. Підготовка до проміжного й підсумкового контролю.

Опрацювання лекційного матеріалу. У системі різних форм навчально-виховної роботи у закладах вищої освіти особливе місце належить лекції, де викладач надає студентові основну інформацію, навчає розмірковувати, аналізувати, допомагає опанувати ключові поняття, а також спрямовує самостійну роботу студента.

Зв'язок лекції та самостійної роботи студента розглядається в таких напрямках:

- лекція як головна початкова ланка, що визначає зміст та обсяг самостійної роботи студента;
- методичні прийоми читання лекцій, що активізують самостійну роботу студентів;
- самостійна робота, яка сприяє поглибленому засвоєнню теми на базі прослуханої лекції.

Перший етап самостійної роботи починається з процесу слухання і записування лекції. Правильно складений конспект лекції – найефективніший засіб стимулювання подальшої самостійної роботи студентів. Студент повинен чітко усвідомити, що конспект – це короткий тезовий запис головних положень навчального матеріалу. Складання і вивчення конспекту – перший етап самостійної роботи студента над вивченням теми чи розділу. Конспект допомагає в раціональній підготовці до практичних занять, заліку, у визначенні напрямку й обсягу подальшої роботи з літературними джерелами.

Під час підготовки до лекції студент повинен опрацювати матеріал попередньої лекції з використанням підручників та інших джерел літератури. На лекціях висвітлюються тільки основні теоретичні положення і найбільш актуальні проблеми, тому більшість питань виносяться на самостійне опрацювання.

Підготовка до практичних занять. Відповідно до навчального плану з кожної теми курсу проводяться практичні заняття. Підготовку до практичних занять розпочинають з опрацювання лекційного матеріалу. Студент повинен самостійно ознайомитися з відповідним розділом робочої програми, підготувати відповіді на контрольні запитання, які подані в програмі у визначеній послідовності згідно з логікою засвоєння навчального матеріалу.

Практичні заняття збагачують і закріплюють теоретичні знання студентів, розвивають їхню творчу активність, допомагають у набутті практичних навичок роботи за предметом навчальної дисципліни.

У процесі підготовки до практичних занять самостійна робота студентів – обов'язкова частина навчальної роботи, без якої успішне і якісне засвоєння навчального матеріалу неможливе. Це свідчить про необхідність керування самостійною роботою студентів з боку викладача шляхом проведення цілеспрямованих організаційних і контрольних заходів.

Викладач у вступній лекції рекомендує студентам основні і додаткові джерела, а також методичні рекомендації до самостійної роботи та до організації практичних занять з дисципліни. У методичних рекомендаціях з кожної теми наведено перелік питань для теоретичної підготовки до заняття.

У випадку, коли студент не може самостійно розібратися в якомусь питанні, він може отримати консультацію у викладача (згідно з графіком проведення консультацій викладачами кафедри туризму і готельного господарства). Добре організовані консультації дозволяють правильно спрямувати самостійну роботу, зробити її раціональною, підвищити її ефективність.

Робота над індивідуальним завданням. Індивідуальне науково-дослідницьке завдання передбачає: систематизацію, закріплення, розширення теоретичних і практичних знань з дисципліни і застосування їх під час розв'язання конкретних практичних ситуацій; розвиток навичок самостійної роботи з літературними джерелами та звітністю підприємства.

Індивідуальне завдання студент виконує самостійно за консультування викладачем протягом вивчення дисципліни відповідно до графіка навчального процесу.

4 МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття – форма навчального заняття, спрямована на закріплення студентами теоретичних знань, отриманих на лекціях і під час самостійного вивчення матеріалу дисципліни та виконання індивідуального науково-дослідного завдання.

За кожною темою викладач проводить семінарське заняття, на якому організує обговорення зі студентами питань із тем, визначених робочою навчальною програмою, формує вміння та навички практичного застосування теоретичних положень навчальної дисципліни шляхом індивідуального виконання відповідно до сформованих завдань.

Завдання містить проведення попереднього контролю знань, умінь і навичок студентів, встановлення загальної проблеми викладачем та її обговорення за участю студентів, розв'язання контрольних завдань, тестовий контроль, перевірку й оцінювання.

Підсумкові оцінки за кожне заняття заносять до журналу. Оцінки, отримані студентом на семінарських заняттях, ураховують під час виставлення поточної оцінки за змістовими модулями з навчальної дисципліни «Ризик-менеджмент в туріндустрії».

Тематика рефератів та доповідей до семінарських занять:

1. Сутність комерційного ризику. Концепція підприємницького ризику.
2. Сутність, цілі і завдання ризик-менеджменту. Моделі ризик-менеджменту.
3. Організація і технології ризик-менеджменту.
4. Основи теорії ризик-менеджменту.
5. Вияв та ідентифікація факторів ризиків.
6. Класифікація ризиків підприємницької діяльності.
7. Засоби та інструментарій оцінювання ризиків.

8. Математичні моделі оцінювання ризиків.
9. Система показників оцінювання ризиків.
10. Система ухвалення рішень в умовах невизначеності.
11. Розроблення програми комплексної мінімізації ризиків.
12. Механізми нейтралізації ризиків.
13. Засоби зниження ризиків.
14. Методи компенсації ризиків.
15. Політика управління ризиками.
16. Моделі прогнозування ризиків.
17. Моделі діагностики банкрутства підприємства.
18. Особливості ризику фінансової неспроможності підприємства.
19. Оцінка і прогнозування зон ризиків діяльності підприємства.
20. Розробка та планування альтернативних варіантів розвитку з метою усунення ризиків.

5 МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практичне заняття – форма навчального заняття, спрямованого на формування вмінь і навичок з виконання певних видів робіт, а саме проведення аналізу й подання обґрунтованих висновків щодо напрямків удосконалення інноваційної діяльності на вітчизняних підприємствах.

Проведення практичного заняття базується на попередньо підготовленому матеріалі: тестах для виявлення ступеня оволодіння студентами необхідними теоретичними положеннями, пакетах завдань різного ступеню складності для розв’язання студентами на занятті, групі письмових та усних питань за темою практичного заняття.

Практична робота передбачає: систематизацію, закріплення, розширення теоретичних і практичних знань з дисципліни та застосування їх для вирішення конкретних практичних ситуацій. Виконання практичної роботи передбачає також розвиток навичок самостійної роботи й оволодіння методикою дослідження.

Оцінки за виконання практичних робіт враховуються під час виставлення загальної оцінки з дисципліни.

План проведення практичних занять

Таблиця 3 – Денна форма

Тема	Зміст (план)	Кільк. ауд. год.
1	2	3
Змістовий модуль 1.1 Теоретичні засади та загальні положення ризик-менеджменту		
Тема 1.1.1 Сутність категорії «ризик» та класифікація ризиків	<p>1. Основи теорії ризику. Еволюція підходів до визначення ризику. Класифікація факторів ризику. Ризик як економічна категорія.</p> <p>2. Особливості функціонування підприємств за умов невизначеності. Підходи до класифікації ризиків. Класифікація ризиків за різними ознаками: рівнем виникнення; причиною виникнення; сферою виникнення; ступенем припустимості; тривалістю в часі; можливістю прогнозування; ступенем впливу; часом прийняття рішень; ймовірністю реалізації; за кількістю факторів.</p> <p>3. Особливості ризиків у діяльності підприємств туріндустрії</p>	4
Тема 1.1.2 Сутність процесу управління ризиками (ризик-менеджмент)	<p>1. Управління як процес та як функція. Підходи до трактування ризик-менеджменту. Еволюція ризик-менеджменту. Особливості ризик-менеджменту в українських реаліях.</p> <p>2. Загальна схема управління ризиками. Мета, принципи та методи управління ризиками. Основні засоби управління ризиками: уникнення; попередження; ухилення та зниження. Етапи та характеристика управління ризиками.</p> <p>3. Принципи вибору методів ризик-менеджменту. Порівняльна характеристика старої і нової парадигм ризик-менеджменту. Класифікація методів управління ризиками.</p> <p>4. Особливості застосування методів ризик-менеджменту в туріндустрії</p>	6
Змістовий модуль 1.2 Методологічні підходи до ідентифікації та оцінювання ризиків підприємств туріндустрії		
Тема 1.2.1 Зовнішнє середовище як джерело виникнення ризиків	<p>1. Передумови виникнення ризиків: випадковість; відсутність або нестача інформації; кадрове та технічне забезпечення; зіткнення інтересів. Внутрішні та зовнішні ризики підприємств туріндустрії.</p> <p>2. Характеристики зовнішнього середовища підприємства: багаторівневність; системність; непередбаченість; мінливість; унікальність. Сутність дослідження зовнішнього середовища підприємства.</p> <p>3. Джерела кризових явищ у туризмі.</p> <p>4. Методи аналізу зовнішнього середовища підприємства. Фактори зовнішнього мікро-, макро- і мезосередовища. Характеристика методів аналізу зовнішнього середовища: SWOT-аналіз, PEST-аналіз. Етапи аналізу зовнішнього середовища.</p>	4

Продовження таблиці 3

1	2	3
<p>Тема 1.2.2 Організація процесу ідентифікації і оцінювання ризиків</p>	<p>1. Виявлення джерел і факторів ризику на підприємстві. 2. Піраміда ризиків. Якісні методи виявлення ризиків: аналіз документів та експертні інтерв'ю. 3. Методи оцінювання ризиків. Якісна та кількісна ідентифікація. Аналіз наслідків ризиків. Аналіз ймовірності ризиків. 4. Метод експертних оцінок. Особливості оцінювання стратегічних ризиків. Матриця ідентифікації ризику «турпродукт-ринок». 5. Основні принципи діагностики ризиків турагенцій, що спеціалізуються на міжнародному туризмі. Експертний метод діагностики ризиків туристських підприємств</p>	<p>4</p>
<p>Тема 1.2.3 Кількісна оцінка фінансових ризиків підприємств туриндустрії</p>	<p>1. Поняття про фінансовий ризик. Основні групи фінансових ризиків: ризики ліквідності та ризики неплатоспроможності. 2. Ідентифікація факторів фінансового ризику. Зовнішні та внутрішні фінансові ризики. Особливості управління фінансовими ризиками. Критерії оцінки рівня фінансового ризику. 3. Аналіз ліквідності балансу. Аналіз фінансової стійкості підприємства. Методи розрахунку коефіцієнтів фінансового ризику. Показники для детальної та всебічної оцінки фінансового стану підприємства. 4. Аналітичний, розрахунковий, балансовий та інтегральний методи розрахунку фінансового ризику.</p>	<p>4</p>
<p>Змістовий модуль 1.3 Організація ризик-менеджменту на підприємствах туриндустрії</p>		
<p>Тема 1.3.1 Система ризик-менеджменту на туристських підприємствах</p>	<p>1. Функції служби ризик-менеджменту. Організація та структура служби ризик-менеджменту на підприємстві. Обов'язки ризик-менеджера. 2. Нормативні документи з ризик-менеджменту. Декларація ризик-менеджменту. 3. Стратегія і програма управління ризиками. Структура і стандарт програми управління ризиками. Аналіз ймовірностей. Складання карти ризиків. 4. Методи одержання інформації для складання програми ризиків і карти ризиків.</p>	<p>4</p>
<p>Тема 1.3.2 Стратегія, політика і тактика ризик-менеджменту</p>	<p>1. Сутність стратегії управління ризиками. Стратегічний ризик-менеджмент. Мета та завдання стратегії ризик-менеджменту. 2. Вибір стратегії ризик-менеджменту. Портфельна, ділова, функціональна та конкурентна стратегії. Стратегічні зміни. 3. Сутність законів управління ризиками. Загальні, приватні та спеціальні закони ризик-менеджменту. 4. Сутність політики ризик-менеджменту. Структура та види політики ризик-менеджменту: політики профілактики, політика нейтралізації та політика стимулювання. 5. Сутність тактичного (оперативного) управління ризиками. Тактика ризик-менеджменту. Формування програми ризик-менеджменту залежно від обраної стратегії</p>	<p>3</p>

Закінчення таблиці 3

1	2	3
Тема 1.3.3 Інструментарій ризик-менеджменту: засоби мінімізації ризиків	<p>1. Зони фінансового ризику.</p> <p>2. Методи із усунення або мінімізації ризику: оптимізація структури активів і пасивів; лімітування; страхування; диверсифікація, хеджування, резервування грошових фондів).</p> <p>3. Засоби локалізації, ухилення, попередження, усунення (запобігання) та передачі ризику.</p> <p>4. Страхування як основний засіб ризик-менеджменту в туріндустрії.</p> <p>5. Принципи вибору методу мінімізації ризиків. Система раннього запобігання та реагування. Діагностика банкрутства підприємства. Оптимізація структури капіталу</p>	3

Таблиця 4 – Заочна форма

Тема	Зміст (план)	Кільк. ауд. год.
1	2	3
Змістовий модуль 1.1 Теоретичні засади та загальні положення ризик-менеджменту		
Тема 1.1.1 Сутність категорії «ризик» та класифікація ризиків	<p>1. Основи теорії ризику. Еволюція підходів до визначення ризику. Класифікація факторів ризику. Ризик як економічна категорія.</p> <p>2. Особливості функціонування підприємств за умов невизначеності. Підходи до класифікації ризиків. Класифікація ризиків за різними ознаками: рівнем виникнення; причиною виникнення; сферою виникнення; ступенем припустимості; тривалістю в часі; можливістю прогнозування; ступенем впливу; часом прийняття рішень; ймовірністю реалізації; за кількістю факторів.</p> <p>3. Особливості ризиків у діяльності підприємств туріндустрії</p>	1
Тема 1.1.2 Сутність процесу управління ризиками (ризик-менеджмент)	<p>1. Управління як процес та як функція. Підходи до трактування ризик-менеджменту. Еволюція ризик-менеджменту. Особливості ризик-менеджменту в українських реаліях.</p> <p>2. Загальна схема управління ризиками. Мета, принципи та методи управління ризиками. Основні засоби управління ризиками: уникнення; попередження; ухилення та зниження. Етапи та характеристика управління ризиками.</p> <p>3. Принципи вибору методів ризик-менеджменту. Порівняльна характеристика старої і нової парадигм ризик-менеджменту. Класифікація методів управління ризиками.</p> <p>4. Особливості застосування методів ризик-менеджменту в туріндустрії</p>	2

Продовження таблиці 4

1	2	3
Змістовий модуль 1.2 Методологічні підходи до ідентифікації та оцінювання ризиків підприємств туризму		
Тема 1.2.1 Зовнішнє середовище як джерело виникнення ризиків	<ol style="list-style-type: none"> 1. Передумови виникнення ризиків: випадковість; відсутність або нестача інформації; кадрове та технічне забезпечення; зіткнення інтересів. Внутрішні та зовнішні ризики підприємств туризму. 2. Характеристики зовнішнього середовища підприємства: багаторівневність; системність; непередбаченість; мінливість; унікальність. Сутність дослідження зовнішнього середовища підприємства. 3. Джерела кризових явищ в туризмі. 4. Методи аналізу зовнішнього середовища підприємства. Фактори зовнішнього мікро-, макро- і мезосередовища. Характеристика методів аналізу зовнішнього середовища: SWOT-аналіз, PEST-аналіз. Етапи аналізу зовнішнього середовища. 	1
Тема 1.2.2 Організація процесу ідентифікації і оцінювання ризиків	<ol style="list-style-type: none"> 1. Виявлення джерел і факторів ризику на підприємстві. 2. Піраміда ризиків. Якісні методи виявлення ризиків: аналіз документів та експертні інтерв'ю. 3. Методи оцінювання ризиків. Якісна та кількісна ідентифікація. Аналіз наслідків ризиків. Аналіз ймовірності ризиків. 4. Метод експертних оцінок. Особливості оцінювання стратегічних ризиків. Матриця ідентифікації ризику «турпродукт-ринок». 5. Основні принципи діагностики ризиків турагенцій, що спеціалізуються на міжнародному туризмі. Експертний метод діагностики ризиків туристських підприємств 	1
Тема 1.2.3 Кількісна оцінка фінансових ризиків підприємств туризму	<ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття про фінансовий ризик. Основні групи фінансових ризиків: ризики ліквідності та ризики неплатоспроможності. 2. Ідентифікація факторів фінансового ризику. Зовнішні та внутрішні фінансові ризики. Особливості управління фінансовими ризиками. Критерії оцінки рівня фінансового ризику. 3. Аналіз ліквідності балансу. Аналіз фінансової стійкості підприємства. Методи розрахунку коефіцієнтів фінансового ризику. Показники для детальної та всебічної оцінки фінансового стану підприємства. 4. Аналітичний, розрахунковий, балансовий та інтегральний методи розрахунку фінансового ризику. 	1

Закінчення таблиці 4

1	2	3
Змістовий модуль 1.3 Організація ризик-менеджменту на підприємствах туризму		
Тема 1.3.1 Система ризик-менеджменту на туристських підприємствах	<ol style="list-style-type: none"> 1. Функції служби ризик-менеджменту. Організація та структура служби ризик-менеджменту на підприємстві. Обов'язки ризик-менеджера. 2. Нормативні документи з ризик-менеджменту. Декларація ризик-менеджменту. 3. Стратегія і програма управління ризиками. Структура і стандарт програми управління ризиками. Аналіз ймовірностей. Складання карти ризиків. 4. Методи одержання інформації для складання програми ризиків і карти ризиків 	2
Тема 1.3.2 Стратегія, політика і тактика ризик-менеджменту	<ol style="list-style-type: none"> 1. Сутність стратегії управління ризиками. Стратегічний ризик-менеджмент. Мета та завдання стратегії ризик-менеджменту. 2. Вибір стратегії ризик-менеджменту. Портфельна, ділова, функціональна та конкурентна стратегії. Стратегічні зміни. 3. Сутність законів управління ризиками. Загальні, приватні та спеціальні закони ризик-менеджменту. 4. Сутність політики ризик-менеджменту. Структура та види політики ризик-менеджменту: політики профілактики, політика нейтралізації та політика стимулювання. 5. Сутність тактичного (оперативного) управління ризиками. Тактика ризик-менеджменту. Формування програми ризик-менеджменту залежно від обраної стратегії 	1
Тема 1.3.3 Інструментарій ризик-менеджменту: засоби мінімізації ризиків	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зони фінансового ризику. 2. Методи із усунення або мінімізації ризику: оптимізація структури активів і пасивів; лімітування; страхування; диверсифікація, хеджування, резервування грошових фондів). 3. Засоби локалізації, ухилення, попередження, усунення (запобігання) та передачі ризику. 4. Страхування як основний засіб ризик-менеджменту в туризмі. 5. Принципи вибору методу мінімізації ризиків. Система раннього запобігання та реагування. Діагностика банкрутства підприємства. Оптимізація структури капіталу 	1

6 МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Самостійна робота студентів є важливим елементом успішного засвоєння матеріалу дисципліни. Основою тут є самостійна праця студентів із вітчизняними та закордонними джерелами, нормативними актами. Самостійна робота – інструмент опанування навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових навчальних занять.

Основними видами самостійної роботи студентів є:

- обов'язкове вивчення або закріплення матеріалу, отриманого на лекціях;
- опрацювання та вивчення інформації з джерел, рекомендованих до вивчення;
- підготовка до практичних (семінарських) занять, дискусій, роботи у групах, опитування, тестування;
- контрольна перевірка кожним студентом якості особистих знань за запитаннями для самостійного поглибленого вивчення та самоконтролю.

7 СИСТЕМА ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

Оцінювання знань, вмінь та навичок студентів враховує види занять, які згідно з програмою дисципліни «Ризик-менеджмент в туріндустрії», передбачають лекційні, практичні (семінарські) заняття, а також самостійну роботу та виконання індивідуальних завдань.

Контрольні заходи для студентів денного навчання включають поточний і підсумковий контроль. Перевірка й оцінювання знань студентів проводиться в таких формах:

- оцінювання знань студента під час практичних (семінарських) занять;
- оцінювання знань студента під час лабораторних занять;
- виконання індивідуального навчально-дослідного завдання (у вигляді ІНДЗ);
- проведення проміжного контролю (опитування або письмові завдання);
- проведення контролю знань за змістовними модулями;
- проведення підсумкового (письмового) заліку.

Загальна оцінка за змістовий модуль складається з поточних оцінок, яку студент отримує під час практичних (семінарських) занять та оцінок за змістові модулі.

Загальна (модульна) оцінка з дисципліни визначається як середнє арифметичне оцінок за змістовні модулі, оцінки за виконання індивідуального завдання та оцінки за результатами підсумкового іспиту.

Оцінювання знань студента здійснюється під час практичних (семінарських) занять та виконання індивідуальних завдань і проводиться за чотирибальною шкалою за такими критеріями:

а) розуміння, ступінь засвоєння теорії та методології проблеми, що розглядається;

б) ступінь засвоєння матеріалу навчальної дисципліни;

в) ознайомлення з рекомендованою літературою, а також із сучасною літературою з питань, що розглядаються;

г) уміння поєднувати теорію з практикою під час розгляду практичних ситуацій, розв'язання задач, проведенні розрахунків під час виконання індивідуальних завдань, та завдань, що винесені на розгляд в аудиторії;

д) логіка, структура, стиль викладу матеріалу в письмових роботах і під час виступів в аудиторії, вміння обґрунтувати свою позицію, здійснювати узагальнення інформації та роботи висновки.

Оцінювання знань студента проводиться за чотирибальною шкалою (відмінно, добре, задовільно, незадовільно):

1. Для одержання оцінки 5 («відмінно») студент повинен:

– укластися у встановлений термін підготовки відповіді;

– викладати теоретичний матеріал чітко, коротко, пов'язано й обґрунтовано;

– вміти оперативно розібратися в запропонованій ситуації, грамотно оцінити її і обґрунтувати ухвалене рішення;

– впевнено відповідати на запитання членів екзаменаційної комісії й без зауважень з їхнього боку.

2. Для одержання оцінки 4 («добре») студент повинен:

– укластися у встановлений термін підготовки відповіді;

– викладати теоретичний матеріал обґрунтовано й складно;

– не утруднятися у виборі рішення при аналізі запропонованої ситуації;

– вміти обґрунтувати ухвалене рішення;

– добре відповідати на запитання членів екзаменаційної комісії.

3. Для одержання оцінки 3 («задовільно») студент повинен:

– викладати теоретичний матеріал у доступній для розуміння формі;

– розібратися в запропонованій ситуації й розробити пропозиції щодо її вирішення;

– позитивно відповідати на запитання членів екзаменаційної комісії;

– допускаються недостатньо впевнені й чіткі відповіді, але вони повинні бути правильні.

4. Оцінку 2 («незадовільно») одержують студенти, відповіді яких можуть бути оцінені нижче вимог, сформульованих у попередньому пункті.

Знання матеріалу оцінюється за чотирибальною системою і згідно з Методикою переведення показників успішності знань студентів перекладається в систему оцінювання за шкалою ECTS (табл. 5).

Таблиця 5 – Шкала оцінювання: національна та ЕКТС

100-бальна шкала	Рівень компетентності	Чотирибальна / двобальна шкала	
		екзамен	залік
90–100	високий	відмінно	зараховано
82–89	достатній	добре	
74–81			
64–73	середній	задовільно	
60–63			
35–59	низький	незадовільно	не зараховано

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азаренкова Г. М. Аналіз моделювання і управління ризиком (в схемах та прикладах) : навч. посіб. / Г. М. Азаренкова. – Львів : Новий світ-2000, 2015. – 240 с.
2. Андреева Г. І. Економічний аналіз : навч.-метод. посіб. / Г. І. Андреева. – Київ : Знання, 2008. – 263 с.
3. Бланк І. А. Управління фінансовими ризиками / І. А. Бланк. – Київ : НІКа-Центр, 2005. – 600 с.
4. Брігхем Є. Основи фінансового менеджменту : пер. з англ. / Є. Брігхем. – Київ : Молодь, 2014. – 1000 с.
5. Вітлинський В. В. Аналіз, оцінка і моделювання економічного ризику / В. В. Вітлинський. – Київ : Деміур, 2016. – 211 с.
6. Гранатуров В. М. Аналіз підприємницьких ризиків : проблеми визначення, класифікації та кількісні оцінки : монографія / В. М. Гранатуров, І. В. Литовченко, С. К. Харічков ; за наук. ред. В. М. Гранатурова. – Одеса : Ін-т проблем ринку та екон.-екол. досліджень НАН України, 2003. – 164 с.
7. Донець Л. І. Економічні ризики та методи їх вимірювання : [навч. посіб.] / Л. І. Донець. – Київ : Центр навчальної літератури, 2017. – 312 с.
8. Пікус, Р. В. Управління фінансовими ризиками : навч. посіб. / Р. В. Пікус. – Київ : Знання, 2010. – 598 с. – ISBN 978-966-346-789-4.
9. Фінансовий менеджмент / [А. М. Поддєрьогін, М. Д. Білик, Л. Д. Буряк та ін.] ; за заг. ред. проф. А. М. Поддєрьогіна. – Київ : КНЕУ, 2005. – 535 с. – ISBN 966-574-203-5.
10. Старостіна А. О. Ризик-менеджмент: теорія та практика : навч. посіб. / А. О. Старостіна, В. А. Кравченко. – Київ : Політехніка, 2015. – 200 с.
11. Цифровий репозиторій ХНУМГ ім. О. М. Бекетова [Електрон. ресурс] : сайт. – Електрон. текст. дані. – Оновлюється постійно. – Режим доступу: <http://eprints.kname.edu.ua>, вільний (дата звернення: 29.03.2024). – Назва з екрана.
12. Нормативні акти України [Електрон. ресурс] : сайт. – Електрон. текст. дані. – Оновлюється постійно. – Режим доступу: <http://www.nau.kiev.ua>, вільний (дата звернення: 29.03.2024). – Назва з екрана.

Електронне навчальне видання

Методичні рекомендації
до практичних занять та самостійної роботи
з навчальної дисципліни

«РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ В ТУРИНДУСТРІЇ»

*(для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти
всіх форм навчання зі спеціальностей 242 – Туризм, 073 – Менеджмент)*

Укладач **БОГДАН** Наталія Миколаївна

Відповідальний за випуск *Л. В. Оболенцева*

Редактор *О. В. Михаленко*

Комп'ютерне верстання *Н. М. Богдан*

План 2021, поз. 399М

Підп. до друку 29.05.2024. Формат 60 × 84/16.
Ум. друк. арк. 1,1.

Видавець і виготовлювач:
Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова,
вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002.
Електронна адреса: office@kname.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 5328 від 11.04.2017.